

rei d'Espanya, que va contactar amb les autoritats dels Estats Units per a tallar l'intent, en el qual haurien estat implicats el rei Joan Carles i l'exèrcit.

En definitiva, estem davant d'una obra miscel·lània que gira al voltant d'un dels intel·lectuals valencians més destacats dels segles contemporanis, Pere Maria Orts i Bosch, presentat per un dels filòlegs que més excel·leixen en el panorama de la llengua i la cultura catalanes, Antoni Ferrando. Tot un luxe que no hem de passar per alt.

Brauli MONTOYA ABAT
Universitat d'Alacant
Institut d'Estudis Catalans

GABRIEL, Christoph / GESS, Randall / MEISENBURG, Trudel (2021): *Manual of Romance Phonetics and Phonology*. Berlin: De Gruyter, 990 p.

El *Manual of Romance Phonetics and Phonology* editat per Christoph Gabriel, Randall Gess i Trudel Meisenburg fou publicat per De Gruyter l'any 2021 amb el número 27 de la sèrie de manuals de lingüística romànica coordinats per Günter Holtus i Fernando Sánchez-Miret. L'obra consta d'una introducció, d'una primera part amb setze capítols dedicats a temes centrals de fonologia de les llengües romàniques en general, i d'una segona part amb onze capítols que descriuen les característiques fonològiques de llengües romàniques específiques. La llargada de les dues parts és bastant equilibrada, a saber, 496 pàgines la primera part i 422 pàgines la segona. En aquesta ressenya m'ocuparé sobretot d'alguns temes corresponents a la primera part per tal com el contingut dels capítols de la segona pot trobar-se en altres publicacions que analitzen més exhaustivament la fonologia de les llengües en consideració.

El capítol introductor i és un repàs breu i útil de les diferents teories i models que s'han ocupat de l'estudi de la fonologia de les llengües romàniques.

Els capítols de la segona part del llibre versen sobre les característiques fonològiques del romanès (Renwick), l'italià (Krämer), el sard (Lai), el retoromànic (Roseano / Finco), el francès (Côté), l'occità (Mooney), el català (Lloret / Prieto), l'espanyol (Hualde), el judeo-espanyol (Bradley), el portuguès (Vigário), el gallec (Martínez-Gil) i les llengües criolles (Reyna / Russell). La majoria d'aquests capítols descriuen de forma més o menys minuciosa no només els processos segmentals sinó també els principals trets prosòdics de cada llengua, amb especial consideració de l'accent i l'entonació. Trobo encertada la inclusió d'un capítol dedicat al judeoespanyol, que analitza amb detall els canvis fonètics i fonològics esdevinguts en la parla dels immigrants sefardites expulsats d'Espanya a finals del s. xv en els diferents territoris on s'establiren, sobretot l'Europa de l'est, Turquia i Israel. En alguns aspectes la fonologia d'aquests parlars és anàloga a la de l'espanyol antic, mentre que en d'altres ha experimentat canvis notables promoguts sobretot pel contacte amb altres llengües. Entre les propietats fonològiques d'especial interès, convé destacar les següents: el manteniment del caràcter labiodental de /v/ intervocàlica en alguns dialectes, que s'ha estès fins i tot a mots amb -p- llatina (*saver SAPERE*); la realització oclusiva de /b/ i /d/ en posicions d'afebliment consonàntic; el manteniment del contrast de sonoritat en parelles lèxiques com *decir* [de'zir] - *alzar* [al'sar] i *mujer* [mu'ʒer] - *caja* ['kaʃa], per tant amb realització palatoalveolar en lloc de velar de la fricativa dels dos darrers mots; l'assimilació de sonoritat en el cas de les fricatives finals de mot davant de consonant o de vocal inicial del mot següent, exactament igual que en català ([doz'gatos] *dos gatos*, [do'zizos] *dos hijos*); la despalatalització de /ɲ/ en [nj] i el canvi invers /nj/ > [ɲ], segons el dialecte (*uña* ['unja], *nieto* ['neto]).

La primera part del llibre inclou capítols sobre l'estructura sil·làbica (Iosad / Wetzels; Passino / Brandão de Carvalho / Scheer), i també sobre processos de caràcter segmental referents al vocalisme i en particular al *schwa* del francès (Recasens; Andreassen / Durand / Lyche), a la palatalització de consonants dentals, alveolars, velars i labials (Petrosino / Calabrese) i a la nasalització consonàntica i vocà-

lica (Hajek). Per la seva banda, els capítols sobre prosòdia s'ocupen de l'accent (Jacobs), l'estructura rítmica (Payne) i l'entonació (Martin) en les llengües romàniques. La resta de capítols tracten l'adquisició de la fonologia de primeres, segones i terceres llengües (Stahnke; Lleó; Henriksen), la sociofonètica (Fagyal / Davidson; Gabriel / Reich), els préstecs lèxics (Pustka) i la fonologia dels corpus (Eychenne).

El capítol «Length and weight in Romance» (Iosad / Wetzels) explica com interactuen les característiques de llargada segmental de vocals i consonants en dialectes de les llengües romàniques. Conté apunts sobre l'evolució del sistema de llargada segmental propi del llatí (encara existent en bona mesura en toscà) fins a la seva desaparició (en llengües com l'espanyol) i posa èmfasi especial en aquells parlars que encara mostren estadis intermedis d'aquest procés evolutiu. Demostra de quina manera el pes sil·làbic determinat per la complexitat dels segments que integren la coda de síl·laba condiciona els patrons accentuals, els processos de truncament i el timbre de les vocals mitjanes (com, per exemple, en portuguès brasiler).

«Syllable structure and (re)syllabification» (Passino / Brandão de Carvalho / Scheer) s'ocupa sobretot dels graus de complexitat i de les restriccions combinatòries de les seqüències de consonants que poden aparèixer en les posicions d'obertura i coda sil·làbiques. També analitza els processos de resil·labificació i d'altres que, com les elisions segmentals, afecten l'estructura de la síl·laba. Resulta particularment interessant el fet que l'elisió del *schwa* en seqüències CVC del francès no comporti necessàriament un procés de resil·labificació per tal com sol resultar incompleta i, per tant, no sol eliminar tots els atributs de la vocal en el pla de producció. Així, hi hauria diferències entre el caràcter bisil·làbic del grup [tʁ] en un mot com *poterie* i el caràcter tautosil·làbic del mateix grup en altres mots com *motrice*.

El capítol «Processes affecting vowels» (Recasens) descriu els diferents tipus d'harmonia vocàlica en les llengües romàniques, així com els factors de producció (sobretot de tipus coarticulatori) i percepció que intervenen en la seva gènesi. També analitza els processos de diftongació espontània i de diftongació condicionada de vocals mitjanes tòniques en les llengües romàniques i, pel que fa als segons, la diftongació motivada suposadament per metafoia en zones dialectals d'Itàlia. L'apartat dedicat al vocalisme àton tracta la síncope i l'epèntesi vocàliques, així com la tipologia dels processos de reducció vocàlica i la seva incidència segons la posició que ocupen les vocals àtones en el si del mot i en relació amb l'accent.

«From vowel weakening in Romance to French *schwa*» (Andreassen / Durand / Lyche) repassa les següents hipòtesis que han estat proposades per explicar al comportament del *schwa* emplaçat sobretot en la síl·laba inicial de mots polisil·làbics del francès: es tracta d'una variant de /œ/, d'una vocal epentètica, o bé d'un fonema independent en la mesura que els parlants disposen de diferents entrades lèxiques per a formes d'un mateix mot amb *schwa* i sense *schwa* ([pœ'ti] vs [p'ti] francès *petit*). El grau de variabilitat de la vocal en aquesta llengua canvia segons les condicions lèxiques, contextuals i dialectals (e. g., el *schwa* és propens a l'elisió en monosíl·labs i al manteniment en síl·laba inicial de polisíl·labs) i la seva realització sol ser mitjana anterior arrodonada en lloc de mitjana central.

El capítol «Palatalization in Romance» (Petrosino / Calabrese) és una defensa d'una proposta formal d'explicació dels processos de palatalització i assibilació de consonants basada en un model generativista amb trets distintius. En la nostra opinió, aportacions d'aquestes característiques no ajuden a entendre les causes i la dinàmica dels processos de canvi fonètic i fonològic per tal com ignoren en bona mesura l'evidència externa a la teoria, ja sigui de tipus experimental o descriptiu. Així, per exemple, els autors s'estranyen que el procés de palatalització d'oclusives velars pugui generar no només oclusives palatals sinó fins i tot africades palatoalveolars, com ara l'africada del mot italià *cento* provinent de l'oclusiva velar anterior en llatí (CENTU). En aquest sentit, no prenen en consideració que, tal com ja varen demostrar Rousselot i Scripture ara fa cent anys i han ratificat estudis experimentals més recents sobre el tema, un increment de contacte linguopalatal originat per reforçament (i les conseqüències aerodinàmiques que se'n deriven) pot convertir les realitzacions oclusives velars en oclusives alveolo-palatals que al seu torn poden esdevenir africades. Una qüestió interessant plantejada pels autors és l'origen, en italià toscà, de les diferents alternances *sporco/porchi* ([ˈsporko]/[ˈsporki]) i *porco/porci*

([ˈpɔrko]/[ˈpɔrtʃi]), on l'oclusiva velar anterior s'ha mantingut tal com era inicialment en un cas ([ˈspɔrki]) i ha esdevingut africada palatoalveolar en l'altre ([ˈpɔrtʃi]).

A «Nasals and nasalization» Hajek analitza des d'una perspectiva tipològica els sistemes de consonants nasals i vocals nasalitzades en les llengües romàniques (aquestes darreres sobretot en francès, portuguès i dialectes del nord d'Itàlia). També s'ocupa d'aspectes d'evolució històrica, com ara el rotacisme de /n/ en posicions d'afebliment com la intervocàlica, i sobretot de l'origen de la nasalització vocàlica en concomitància amb l'elisió d'oclusiva nasal en posició de coda. Pel que fa a aquesta darrera qüestió exposa, a la llum de dades dialectals i històriques, els seus dubtes sobre la creença que el mecanisme de nasalització ha d'haver afectat les vocals baixes abans que les vocals altes en llengües en les quals la nasalització vocàlica ha esdevingut fonològica. De manera bastant exhaustiva s'ocupa també dels canvis de timbre promoguts per la nasalització en les vocals orals i dels factors que han propiciat l'aparició de l'oclusiva nasal velar en posició final de mot i de síl·laba en dialectes del nord d'Itàlia.

Pel que fa als capítols de prosòdia, destaca «Comparing and deconstructing speech rhythm across Romance languages», on la seva autora Elinor Payne fa veure la complexitat dels factors que conformen el ritme de les llengües alhora que qüestiona una consideració categòrica de les llengües romàniques com a llengües de tipus síl·làbic vs. accentual. Per la seva banda, els capítols dedicats al contacte de llengües, a saber, «Sociophonetics» (Fagyal / Davidson), «Bilingual phonological acquisition» (Lleó) i «Second and third language acquisition of Romance phonology» (Henriksen) tracten, entre molts altres temes, la interacció entre les fonologies del català i del castellà en les produccions de parlants que viuen a Catalunya i presenten diferents graus de bilingüisme. El primer dels tres capítols constata efectes en les dues direccions, a saber, per part de la fonologia del castellà sobre el català parlat (com ara una disminució del contrast acústic entre les vocals mitjanes altes i baixes i del grau de fosc de /l/) i de la fonologia del català sobre el de la modalitat del castellà que Fagyal / Davidson anomenen *Catalan Contact Spanish* (com, per exemple, la sonorització de la fricativa alveolar final de mot davant de vocal inicial del mot següent i també un cert increment del grau de velarització de /l/).

En la meua opinió, l'interès d'aquest *Manual of Romance Phonetics and Phonology* rau sobretot en la incidència sobre diversos aspectes de canvi fonètic i fonològic en curs en les llengües romàniques analitzades, tant pel que fa a vocalisme i consonantisme com a característiques prosòdiques. El fet que els seus capítols hagin estat encarregats a bons especialistes en els diferents temes que hi són tractats garanteix la qualitat de l'obra i n'aconsella la consulta.

Daniel RECASENS VIVES
Universitat Autònoma de Barcelona

GARCÍA ARIAS, Xosé Lluís (2019 y 2021): *Diccionariu Etimolóxicu de la Llingua Asturiana (DELLA)*, tomu III (E-F) 875 p., tomu IV (G-Ñ) 998 p., tomu V (O-R) 962 p., tomu VI (S-Z) 930 p. y tomu VII (*apéndiz, bibliografía, abreviatures, índices*) 460 p. Uvieu: Universidá d'Uvieu / Academia de la Llingua Asturiana.

Tras la reseña que en su momento hicimos de los dos primeros volúmenes del *Diccionariu Etimolóxicu de la Llingua Asturiana (DELLA)*,¹ llega ahora el momento, una vez culminada la edición, de hacer otro tanto con los cinco tomos que completan esta obra de carácter monumental, sin que la expresión se pueda tomar como una frase hecha, sino que ha de entenderse en sentido estricto, pues la obra no merece otro calificativo.

Índices al margen, las casi 6 000 páginas que suman los seis volúmenes del diccionario dan una idea cabal del trabajo realizado por X. Ll. García Arias para lograr ofrecer, a los filólogos en particular y

1. *Estudis Romànics* [Institut d'Estudis Catalans], vol. 42 (2020), p. 456-458.